

Dominik Rogóż
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Filozofii

Dobro ponad byciem.
Źródła i perspektywy etyki Emmanuela Lévinasa
– streszczenie pracy doktorskiej –

Oryginalna koncepcja etyki, którą w XX wieku rozwijał Emmanuel Lévinas, stanowi trwały element dziedzictwa europejskiej myśli. Potencjał idei, które znalazły wyraz w takich m. in. pracach jak *Całość i nieskończoność* czy *Inaczej niż być lub ponad istotą*, niezmiennie zachowuje swoją żywotność. Problemy dla etyki podstawowe, takie jak pytanie o właściwą formułę bycia, źródło doświadczenia moralnego czy sposób rozumienia wolności, sytuują się w samym centrum filozoficznych dociekań Lévinasa. Proponowane przez niego rozwiązania wykraczają jednak poza schematy dominujące w tradycji filozofii zachodniej. „Etyczna metafizyka”, jak można by określić projekt Lévinasa, stawia dobro przed byciem, odpowiedzialność przed wolnością, *ethos* przed *logosem*. Właśnie dynamika tej „filozoficznej wolty”, jej źródła i konsekwencje, stały się głównym przedmiotem rozprawy pt. „Dobro ponad byciem. Źródła i perspektywy etyki Emmanuela Lévinasa”.

Niniejsza praca nade wszystko usiłuje sprostać dwóm wyzwaniom: po pierwsze, przedstawić najważniejsze filozoficzne inspiracje etyki Lévinasa, po drugie natomiast, wskazać najbardziej aktualne elementy lévinasowskiej koncepcji podmiotu, relacji międzyludzkich i odpowiedzialności. Praca składa się z czterech części. Pierwsza i druga część tworzy swego rodzaju „mapę zagadnień”, która ilustruje złożone relacje rządzące odniesieniem Lévinasa do świata filozofii zachodniej. Część trzecia i czwarta analizuje proces rozwoju koncepcji Lévinasa, formułuje jego krytyczną interpretację, a także sytuuje proponowane przez niego rozwiązania w kontekście współczesnych dyskusji dotyczących zagadnień tożsamości i różnicy. Motywem, który spaja całość pracy, a zarazem stanowi jedną z jej najważniejszych tez, jest podkreślenie ściśle filozoficznego charakteru etyki Lévinasa. Choć jego koncepcja nie jest wolna od wpływów hebrajskiej tradycji religijnej, to jednak większość jego argumentów, idei oraz pojęć wykuwa się w konfrontacji z dziedzictwem filozofii zachodniej. Istotną siłą, która napędza wykładnię „etyki różnicy”, jest m. in. platoński motyw dobra ponad byciem, kartezyjska idea nieskończoności czy kantowska

koncepcja metafizyki jako poznania praktycznych zasad ludzkiego działania. Dwie pierwsze części pracy pt. „Porządek dyskursu” i „Ślady Transcendencji” tworzą właśnie obszerny przegląd podobieństw i różnic, które określają relacje między Lévinasem a takimi przedstawicielami zachodniej tradycji myślenia jak Parmenides, Platon, Kartezjusz, Kant, Hegel, Husserl i Heidegger.

Trzecia część rozprawy pt. „Dobro ponad byciem” stanowi analizę najważniejszych elementów tworzących „etyczną metafizykę”. Strukturę wyводу wyznacza w tym przypadku sama dynamika lévinasowskiej etyki, która prowadzi od wskazania na egocentryczną strukturę bycia, poprzez jej zakwestionowanie, aż po jej całkowite przeobrażenie w formule „inaczej niż być”. Przejście od „wezwania do odpowiedzialności” do „wyznaczenia do odpowiedzialności” jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych momentów etyki Lévinasa. Niniejsza praca bierze w tym sporze stronę „umiarkowanej” koncepcji odpowiedzialności, która najpełniejszy wyraz znajduje w *Całości i nieskończoności*. Synonimem tej idei, która godzi wolność i odpowiedzialność, wewnętrzność podmiotu i zewnętrzność wezwania, jest mityczna postać Gygesa. Właśnie Gyges, który po wielokroć pojawia się w pismach Lévinasa jako „figura środka”, jest cichym bohaterem tej rozprawy.

Ostatnia część pracy sytuuje etykę Lévinasa w kontekście współczesnych dyskusji dotyczących szeroko pojętych zagadnień tożsamości i różnicy. Poprzez konfrontację z propozycjami takich postaci jak Derrida, Bauman, Bonhoeffer czy Ricoeur, raz jeszcze podkreślona zostaje specyfika Lévinasowskiego myślenia o różnicy, odpowiedzialności i sferze społecznej. Zasadniczą tezę tej części pracy jest przekonanie, że różnica, o której pisze Lévinas, kryje w sobie ważny potencjał socjotwórczy. „Umiarkowana” koncepcja Lévinasa pozwala sformułować swoisty „ethos odpowiedzialności”, który zachowuje balans między nowoczesnym kultem „zaborczego uścisku całości” i ponowoczesną apoteozą „anarchizującej mocy różnicy”. Właśnie dlatego propozycja Lévinasa – swoista „trzecia droga” wiodąca między skrajnościami – wydaje się dziś tak bardzo potrzebna. Uzasadnienie tak pojętego „ethosu odpowiedzialności” stanowi najważniejsze zadanie niniejszej rozprawy.

prof. dr hab. Marek Drwięga

mgr Dominik Rogóż